

Primena evropskih standarda u postupcima u kojima se odlučuje o pravima deteta u makedonskom pravnom sistemu

*ДР Милица Шутова, Ванредни професор,
Правни факултет, Универзитет Гоце Делчев, Штип,
Република Северна Македонија*

Uvod: pravo deteta da bude saslušano

- Pravo deteta utvrđeno članom 12 Konvencije o pravima deteta predstavlja jednu od temeljnih vrednosti savremenog evropskog prava.
- Detetu se daje mogućnost da bude saslušano u svim sudskim i administrativnim postupcima koji ga se tiču — neposredno ili preko zastupnika.
- Time dete postaje stvarni subjekt prava, a ne pasivni objekat zaštite roditelja ili državnih organa.
- Učešće deteta usko je povezano sa pravom na porodični život iz člana 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 12 KPD

Fundamentalno pravo koje ne sme ostati samo na papiru — potrebno je rešenje usklađeno i sa procesnim i sa materijalnim pravom, u najboljem interesu deteta.

Princip najboljeg interesa deteta

Definisan u Konvenciji o pravima deteta i Haškoj konvenciji o zaštiti dece i saradnji u vezi sa međudržavnim usvajanjem (1993). Ima dve klasične funkcije:

Nadzorna funkcija

Primenjuje se kako bi se utvrdilo da li se prava i obaveze prema detetu pravilno sprovode.

Funkcija rešavanja problema

Nameće obavezu da donosilac odluke razmotri sva moguća rešenja i izabere ono koje najefikasnije služi interesu deteta.

Dinamičan i podložan promenama standard. Glavna prednost: fleksibilnost i sposobnost da prihvati kulturne, socijalne i ekonomske razlike među pravnim sistemima. Istovremeno — nejasan i slabo definisan standard: ne postoji definitivan kriterijum na koji se sudija može osloniti; dokazni elementi razlikuju se od slučaja do slučaja.

Praksa Evropskog suda za ljudska prava

Sudska praksa ESLJP predstavlja suštinsku procesnu garanciju, usko povezanu sa principom najboljeg interesa deteta. Učešće deteta je preduslov za poštovanje prava na porodični život iz člana 8 EKLJP.

Şahin protiv Nemačke

2003

Sommerfeld protiv Nemačke

2003

M. i M. protiv Hrvatske

2015

Şahin protiv Nemačke (2003)

Neoženjeni otac · kontakt sa detetom rođenim van braka · stari § 1711 BGB · navodna povreda čl. 8 i čl. 14 EKLJP

Ocena ESLJP: postupak nemačkih sudova

- Sudovi su dovoljno pažljivo ispitali situaciju i pribavili stručno mišljenje.
- Procenjena je dobrobit deteta; postupak je bio dovoljno temeljan.
- Otac je imao mogućnost da učestvuje u postupku.
- Domaći sudovi nisu prekoračili polje slobodne procene (margin of appreciation).

Ishod

Član 8
nema povrede

Član 14 u vezi sa čl. 8
nema povrede

Sud jedinstven: dobrobit deteta dovoljno zaštićena.

Sommerfeld protiv Nemačke (2003)

Isti pravni okvir kao u predmetu Şahin — ali znatno kritičnija ocena kvaliteta postupka

Kritike ESLJP: nemački sudovi...

- nisu dovoljno ispitali činjenično stanje,
- nisu odredili nezavisno psihološko veštačenje,
- previše su se oslonili na stav majke,
- nisu omogućili ocu dovoljno efektivno učešće — postupak nije bio dovoljno pravičan.

Pet sudija u delimično nesaglasnom mišljenju: procesni nedostaci su toliko ozbiljni da vode i povredi člana 8.

Ishod

Član 6 § 1

povreda — nepravičan postupak

Član 8

nema povrede — odluka u polju slobodne procene države

Povreda je ostala samo procesna, ne i materijalna.

Şahin i Sommerfeld: suštinska razlika

Şahin

Sudovi su postupali pažljivo i temeljno. Sud znatno jedinstveniji — dobrobit deteta dovoljno zaštićena.

Sommerfeld

Sudovi nisu obezbedili dovoljno kvalitetan i pravičan postupak. Mnogo snažnija izdvojena i delimično nesaglasna mišljenja.

Zašto ni u jednom slučaju nije utvrđena povreda člana 8?

Uprkos kritikama u predmetu Sommerfeld, većina u Velikom veću smatrala je da konačna odluka spada u diskreciono pravo države — „margin of appreciation“. Povreda je stoga ostala samo procesna (član 6), a ne i materijalna povreda prava na porodični život (član 8).

Pravni kontekst: stari § 1711(2) BGB

Režim u vreme odlučivanja (do reforme)

- Odnosio se na decu rođenu van braka: majka je imala gotovo potpunu kontrolu nad kontaktima.
- Otac nije imao automatsko pravo pristupa — kontakt samo ako „služi dobrobiti deteta“.
- Stroži standard nego za razvedene bračne očeve, kod kojih se kontakt sa oba roditelja pretpostavljao.
- Prava oca zavisila su od saglasnosti majke i dodatne sudske procene — strukturna nejednakost prema bračnom statusu.

Da li je to bila diskriminacija?

ESLJP je priznao razliku u postupanju, ali je našao „objektivno i razumno opravdanje“ — zaštitu deteta i osetljivost porodičnih odnosa. Zato nije utvrđena povreda čl. 14 u vezi sa čl. 8.

Reforma nemačkog prava

Nakon kritika ESLJP, evropskih standarda i odluka Ustavnog suda: dete po pravilu ima kontakt sa oba roditelja, a oba roditelja imaju i pravo i obavezu kontakta. Danas bi takvo rešenje bilo mnogo teže opravdati u Strazburu.

M. i M. protiv Hrvatske (2015)

Spor o starateljstvu i kontaktu nakon razvoda — postupci direktno utiču na porodični život deteta

Propusti domaćih organa

- Dete je više puta izražavalo svoje stavove — sa kim želi da živi i kakav odnos želi sa roditeljima.
- Nije obezbeđeno odgovarajuće i efektivno saslušanje deteta; mišljenje nije dovoljno uzeto u obzir.
- Postupak je trajao predugo i stvorio ozbiljan psihološki pritisak na dete.

Utvrđena povreda člana 8 EKLJP

Kada postupak direktno utiče na porodične odnose deteta, državni organi moraju obezbediti njegovo „suštinsko i efektivno učešće“: stvarnu mogućnost da izrazi mišljenje, koje sud ozbiljno razmatra u skladu sa uzrastom i zrelošću deteta.

Značaj presude: dete nije samo „objekat“ postupka, već nosilac sopstvenih prava — najbolji interes deteta ne može se pravilno utvrditi bez njegovog odgovarajućeg učešća u postupku.

Najnoviji evropski standardi (2025)

Komitet ministara Saveta Evrope, 28. maj 2025 — dve nove preporuke sa eksplanatornim memorandumima i kontrolnim listama za nacionalne organe

CM/Rec(2025)4

Postupci povodom razdvajanja roditelja

Najbolji interes deteta kao primarna briga u svim odlukama o roditeljskoj odgovornosti, starateljstvu i kontaktu sa detetom.

CM/Rec(2025)5

Postupci zbrinjavanja (smeštaja) deteta

Puna primena procesnih prava deteta — pravo da bude informisano i saslušano — uz vladavinu prava, nediskriminaciju i blagovremenost postupaka.

Standard nastavlja da evoluira. Preporuke su već poslužile kao inspiracija ESLJP u predmetu M.P. i drugi protiv Grčke (9. septembar 2025). Deo su Strategije Saveta Evrope za prava deteta 2022–2027, a države će o sprovođenju izvestiti za pet godina — što dodatno podiže lestvicu za usklađivanje makedonskog zakonodavstva.

Makedonsko zakonodavstvo: utvrđeni nedostaci

30+

godina bez izmena Porodičnog zakona

3–5

godina realno trajanje „hitnih“ postupaka

1

oblast u kojoj je princip predviđen: usvajanje

- Najbolji interes deteta nije predviđen kao osnovni princip Porodičnog zakona, iako mora biti primarna briga državnih organa.
- Zakon nije usklađen sa Konvencijom o pravima deteta ni sa drugim ratifikovanim međunarodnim dokumentima.
- Postupci o interesima deteta formalno su hitni, ali zakonodavac ne propisuje jasne kriterijume hitnosti ni konkretne rokove za okončanje.
- Trajanje od tri, četiri, pa i pet godina nespojivo je sa prirodom i svrhom hitnog postupanja — dete se u praksi i dalje tretira kao objekat postupka.

Utvrđene povrede i predlozi de lege ferenda

Presude protiv države

Uprkos povredama utvrđenim u presudama ESLJP — Oluri, Mitovi, Mitrovski — koje se odnose na porodično pravo (članovi 8, 6, 13 i 14 u vezi sa najboljim interesom deteta), država ne pokazuje volju da zakonodavstvo promeni i uskladi sa evropskim standardima.

Predlozi de lege ferenda

- Detaljna i sistemska promena zakonodavstva — i materijalnog i procesnog.
- Najbolji interes deteta kao osnovni princip Porodičnog zakona.
- Precizirati odredbe o hitnim postupcima: jasni kriterijumi hitnosti i konkretni rokovi.
- Obezbediti procesni status deteta kao subjekta: saslušanje i stvarno uvažavanje mišljenja.

Zaključak

- Učešće deteta u postupku je procesna garancija bez koje se najbolji interes deteta ne može pravilno utvrditi (čl. 12 KPD, čl. 8 EKLJP).
- Praksa ESLJP evoluirala je od margine procene (Şahin, Sommerfeld) do standarda „suštinskog i efektivnog učešća“ deteta (M. i M. protiv Hrvatske).
- Makedonsko porodično zakonodavstvo nije usklađeno sa evropskim standardima — dete se u praksi i dalje tretira kao objekat postupka.
- Neophodna je sistemska reforma materijalnog i procesnog prava radi veće pravne sigurnosti i efikasnije zaštite prava deteta.